

ВДОСКОНАЛЕННЯ ФОРМУВАННЯ ТА РОЗМІЩЕННЯ ДЕРЖАВНОГО ЗАМОВЛЕННЯ В КОНТЕКСТІ ПІДВИЩЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ВИПУСКНИКІВ ВНЗ УКРАЇНИ

Обґрунтовано напрями вдосконалення формування та розміщення державного замовлення на підготовку фахівців у ВНЗ України в контексті підвищення конкурентоспроможності випускників закладів вищої освіти. Запропоновано грантову систему формування та розміщення державного замовлення на підготовку фахівців на конкурсних засадах, яка включає як конкурсний відбір вищих навчальних закладів – виконавців державного замовлення, так і конкурсний відбір абітурієнтів. Визначено, що результиуючим критерієм для розміщення державного замовлення у ВНЗ має стати рівень працевлаштування, закріплення й кар'єрного росту випускників попереднього періоду.

Ключові слова: державне замовлення, конкурентоспроможність, випускники ВНЗ, конкурсний відбір, працевлаштування.

Постановка проблеми. На сучасному етапі можливості вирішення питання забезпечення кваліфікованими фахівцями національної економіки галузевому розрізі, своєчасного оновлення кадрового складу підприємств значною мірою залежать від ефективності й обґрунтованості формування та розміщення державного замовлення на підготовку кадрів.

Значним кроком у вирішенні даного питання стало прийняття у грудні 2012 року Закону України «Про формування та розміщення державного замовлення на підготовку фахівців, наукових, науково-педагогічних та робітничих кадрів, підвищення кваліфікації та перепідготовку кадрів». Відповідно до зазначеного Закону, державні замовники подають до 1 грудня поточного року центральному органу виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну політику у сфері державного замовлення, пропозиції до проекту державного замовлення на наступний за плановим рік та наступні два бюджетні періоди у натуральному та вартісному виразах відповідно до затверджених критеріїв у розрізі освітньо-кваліфікаційних рівнів, галузей знань і спеціальностей з урахуванням середньострокового прогнозу [1].

Водночас, значний рівень безробіття серед випускників ВНЗ в останні роки, їх працевлаштування не за отриманою спеціальністю є свідченням як недостатньо високої конкурентоспроможності самих молодих фахівців, так і неефективного використання бюджетних коштів на підготовку кадрів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню питань підвищення ефективності функціонування вищої освіти, оптимізації процесу формування та розміщення обсягів підготовки кадрів за державним замовленням присвячені праці багатьох вітчизняних науковців, таких як: Л. Антошкіна, Т. Боголіб, Я. Болюбаш, І. Войналович, І. Гнибіденко, І. Каленюк, О. Левченко, С. Мельник, С. Салига та ін.

Однак потребують подальшого детального дослідження теоретико-методичні і прикладні аспекти формування та розміщення державного замовлення на підготовку кадрів задля забезпечення відповідності кількісних та якісних параметрів підготовки фахівців з вищою освітою поточним і перспективним потребам національної економіки.

Метою статті є обґрунтування напрямів удосконалення формування та розміщення державного замовлення на підготовку фахівців у ВНЗ України в контексті підвищення конкурентоспроможності випускників закладів вищої освіти.

Виклад основних результатів дослідження. Впродовж тривалого часу серед українських фахівців відмічаються різні погляди щодо доцільності державного фінансування вищих закладів освіти. Так, Т. Боголіб наголошує на доцільності реформування системи фінансування вищої освіти з позицій диференційованого підходу до потреб кожного закладу освіти та залежності державного фінансування від державного замовлення [2, с. 76]. О.Люта та

Н.Пігуль наголошують на зростанні актуальності комерційних джерел формування фінансових ресурсів [3, с. 90]. Багато фахівців вважають, що необхідно збільшувати кількість бюджетних місць і скорочувати питому вагу студентів, що навчаються за контрактом.

При визначенні доцільності фінансування підготовки кадрів за рахунок бюджетних коштів доцільно враховувати такі принципові аспекти.

По-перше, наводячи аргументи на користь бюджетного фінансування вищих закладів освіти, фахівці беруть за приклад високорозвинені країни, такі як: Данія, Німеччина, Швеція, де рівень розподілу валового внутрішнього продукту на користь держави досить високий і обсяги його виробництва на одну особу є незрівнянними з Україною. Водночас в умовах фінансової нестабільності такі країни, як Латвія, Литва Угорщина, скоротили свої витрати на утримання університетів. Досвід Словенії свідчить, що кількість студентів на денному відділенні у вищих закладах освіти у цілому по країні зросла останніми роками на 10 % (навчання там безкоштовне), а на заочному – на 100% (де навчання платне) [4, с. 53]. При цьому фінансові ресурси вищих закладів освіти формуються з недержавних джерел [4, с. 56].

З одного боку, якщо дотримуватися принципу збільшення державних витрат на утримання вищих закладів освіти, то бюджетне фінансування буде виступати трансфертом, оскільки лише незначна кількість випускників, які отримали вищу освіту державним коштом, буде працювати у бюджетній сфері, більшість же випускників працюватиме у підприємницькому секторі, або взагалі може виїхати за кордон. Як контраргумент проти скорочення державних витрат на утримання вищих закладів освіти, фахівці визначають основною проблемою на сьогодні втрату вищими закладами освіти зв'язків з реальним замовником свого продукту – ринком праці. Це призводить до того, що сфера освіти, перетворившись на бізнес, зорієнтована лише на отримання прибутку, а освіта для споживача стає лише освітою заради наявності диплому.

Прихильники такої точки зору стверджують, що вища освіта є правом кожного громадянина, тому повинна фінансуватися за рахунок бюджету, тобто коштів платників податків. Однак більшість наукових та практичних дискусій сьогодні присвячені необхідності зниження податкового навантаження як на юридичних, так і на фізичних осіб. А зниження податкового навантаження супроводжуватиметься зменшенням доходів бюджету, що, в свою чергу, вимагатиме зменшення видатків, у тому числі і на освіту. Таким чином, виникає потреба у пошуку напрямів оптимізації фінансування вищих закладів освіти за рахунок різних джерел.

З іншої сторони, різке скорочення державного фінансування підготовки кадрів призведе до значного кадрового дефіциту на підприємствах, діяльність яких є ключовою для формування ВВП країни (промисловість, АПК, будівництво). Уже в даний час багато підприємств реального сектору економіки відчувають дефіцит кваліфікованих фахівців з багатьох професій і спеціальностей, зокрема, інженерно-технічного профілю, а в разі припинення чи зменшення державного фінансування за такими напрямками підготовки (які й так не досить популярні й престижні серед молоді), такі підприємства можуть залишитися взагалі без джерел для оновлення й поповнення кадрового складу. Це, в свою чергу, обумовлюватиме скорочення обсягів виробничо-господарської діяльності, а отже, зменшуватиме вітчизняний ВВП.

Тому систему бюджетного фінансування освітньої сфери слід не скорочувати, а скоріше трансформувати й перевести на новий якісний рівень таким чином, щоб державні видатки на освіту мали високу ефективність.

Конкурсний розподіл бюджетних коштів між студентами в межах вищого закладу освіти є лише одним із напрямів оптимізації використання фінансових ресурсів, що надходять від держави. Розподіл бюджетних фінансових ресурсів між вищими закладами освіти також повинний відбуватися на конкурсних засадах. Важливою проблемою на сьогодні є те, що освіта практично втратила зв'язок із рин-

ком праці та мало цікавиться реальними потребами роботодавців. Тому основами при конкурсному відборі на отримання бюджетних коштів вищими закладами освіти повинні бути:

– моніторинг поточних потреб у фахівцях відповідного профілю та прогноз потреби у фахівцях на найближчі роки, виходячи з системи запитів до роботодавців і динаміки розвитку вітчизняного ринку праці;

– моніторинг працевлаштування випускників, що навчалися за державним замовленням у бюджетній сфері, оскільки, якщо випускники йдуть працювати у комерційний сектор, то сенс державного замовлення зникає, оскільки держава фактично фінансує підготовку кадрів для комерційного сектора;

– запровадження системи звітності роботодавців про те, яким молодим спеціалістам надано роботу та де вони здобули вищу освіту. За результатами таких звітів повинно прийматися рішення про те, який вищий заклад освіти та в якому обсязі отримає бюджетне фінансування.

При цьому переважне право на отримання бюджетного фінансування повинні отримувати вищі навчальні заклади, випускники яких працевлаштовуються у бюджетній сфері, а також у тих сферах, які потребують фахівців, однак мають невисокий рівень оплати праці.

Оскільки підготовку фахівців для одного виду економічної діяльності здійснюють кілька закладів освіти, доцільно проводити між ними конкурс на підготовку фахівців за державним замовленням. Основним критерієм такого відбору повинна бути кількість працевлаштованих випускників у межах України та відгуки роботодавців про якість їх підготовки та роботи протягом кількох років після закінчення вищого закладу освіти [2].

На думку Гнибіденка І.Ф., одним із напрямів підвищення ефективності ринку освітніх послуг могло б стати введення методу підсумкового фінансування навчальних закладів (як за обсягами прийому учнів чи студентів, так і за об-

сягами працевлаштування за отриманою кваліфікацією та адаптації випускників на виробництві). Така практика прийнята в Німеччині, де навчальні заклади, які не гарантують реального працевлаштування і закріплення не менш як 70% своїх випускників, не можуть розраховувати на державну фінансову підтримку [5].

Войналович І.А. підкреслює, що розміщення державного замовлення на підготовку фахівців державні замовники мають здійснювати на конкурсних (тендерних) умовах серед усіх вищих навчальних закладів незалежно від відомчого підпорядкування та форм власності, як це і встановлено законодавством про закупівлю товарів і послуг за державні кошти. При проведенні тендера мають враховуватися показники працевлаштування випускників, а також результати рейтингу вищих навчальних закладів України. Це підвищить рівень ефективності використання бюджетних коштів [6].

Подібної точки зору дотримується С.В. Мельник, відзначаючи, що розміщення державного замовлення на підготовку (перепідготовку) кадрів здійснюється державними замовниками серед виконавців – акредитованих (ліцензованих) закладів вищої та професійно-технічної освіти на засадах оголошеного конкурсу й у межах визначених обсягів і напрямів підготовки (перепідготовки) кадрів за кошти державного бюджету.

Під час проведення конкурсного відбору виконавців державного замовлення на підготовку (перепідготовку) кадрів пріоритет в отриманні державного замовлення надається навчальним закладам, які [7]:

а) мають висококваліфікований професорсько-викладацький персонал; сучасні технології навчання та науково-технічної діяльності, відповідний набір навчально-методичних і науково-технічних матеріалів; володіють майном, що є в оперативному управлінні вищого чи професійно-технічного навчального закладу (будівлями, спорудами, навчально-науково-лабораторною базою, ауди-

торним фондом, бібліотеками, читальними залами тощо); доступом до національних і міжнародних інформаційних ресурсів; можливостями забезпечення мешкання іногородніх студентів на весь період навчання;

б) розміщені в регіонах, де формується найбільша потреба у відповідних кадрах (за аналогічних умов, викладених у пункті “а”);

в) характеризуються високим рівнем фактичного (на період до трьох років) працевлаштування своїх випускників за фахом і рекомендовані Національним центром із визначення (сертифікації) професійної компетентності випускників навчальних закладів.

Результуючим критерієм для розміщення державного замовлення на підготовку кадрів у відповідному ВНЗ має стати саме рівень працевлаштування, закріплення й кар’єрного росту випускників попереднього періоду.

Подібний підхід рекомендується і провідними дослідниками у сфері підвищення ефективності вищої освіти країн ЄС. Проведений ними аналіз засвідчив відсутність взаємовідношення між консолідацією і реформами в управлінні освітою і можливостями працевлаштування випускників. Тому зарубіжні фахівці наголошують на тому, що кінцевою метою функціонування освітньої сфери є саме працевлаштування підготовлених випускників, а також на доцільності надання грантів і позик на навчання, які б покривали не лише вартість надання освітніх послуг, але й поточні витрати студента під час навчання [8].

Важливим завданням у забезпеченні прогнозованості показників розвитку ринку праці є закріплення на законодавчому рівні обов’язкового подання підприємствами, установами, організаціями статистичної звітності щодо кількісної та якісної кадрової потреби [6].

Удосконалення статистичної бази, а також організація систематичного збору, обробки й аналізу інформації щодо реального працевлаштування випускників

освітніх закладів та їхнього професійного зростання, зробить можливим надання пріоритету саме критерію ефективності, результативності та якості підготовки студентів (учнів) під час формування, розміщення і виконання державного замовлення на підготовку кадрів [9, с. 266].

При цьому слід підкреслити, що для України у даний час найбільш прийнятним є комбінований грантовий підхід до функціонування механізму державного замовлення на підготовку кадрів з вищою освітою на конкурсних засадах, який передбачає як конкурс серед потенційних абітурієнтів за можливість отримати державне фінансування (здача ЗНО, орієнтація на необхідні на ринку праці певної території спеціальності), так і серед вищих навчальних закладів. Такий підхід дозволить підвищити конкурентоспроможність випускників вітчизняних ВНЗ на ринку праці.

Висновки та перспективи подальших досліджень. На підставі проведеного дослідження існуючого в Україні механізму формування, розміщення та виконання державного замовлення на підготовку кадрів можна зробити висновок про необхідність розробки й запровадження дієвих заходів щодо удосконалення зазначеного механізму з метою забезпечення збалансованості ринків праці та освітніх послуг, подолання кількісного й якісного дисбалансів на ринку праці.

Застосування програмно-цільового підходу під час реалізації державного замовлення на підготовку кадрів дозволить подолати наявні проблемні аспекти у цій сфері. Зокрема, пріоритетом під час розміщення державного замовлення має стати не утримання закладів освіти державного та галузевого підпорядкування, а відповідність структури та обсягів підготовки кадрів стратегії соціально-економічного розвитку держави, програмам розвитку регіонів, галузей.

Перспективи подальших досліджень у даному напрямі пов’язані як з необхідністю розробки і практичного застосування дієвих методик прогнозуван-

ня кадрових потреб територій та країни в цілому, так і з доцільністю застосування сучасних важелів державного регулювання підготовки фахівців з вищою освітою.

Література

1. Закон України «Про формування та розміщення державного замовлення на підготовку фахівців, наукових, науково-педагогічних та робітничих кадрів, підвищення кваліфікації та перепідготовку кадрів» від 20 листопада 2012 року №5499-VI. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/5499-17>.

2. Боголіб Т. М. Вдосконалення фінансового забезпечення вищої освіти / Т. М. Боголіб // Вісник ТДЕУ. – 2006. – № 3. – С. 76–87.

3. Люта О. Фінансування закладів вищої освіти в Україні / О. Люта, Н. Пігуль // Економічний аналіз. – 2009. – Вип. 4. – С. 89–91.

4. Бевк М. Финансирование высшего образования в Словении : объективность и эффективность / М. Бевк // Университетское управление. – 2005. – № 1. – С. 50–68.

5. Гнибіденко І. Ф. Ринок освітніх послуг і ринок праці: взаємодія і вплив на професійне навчання та профорієнтацію населення України [Електронний ресурс] / І. Ф. Гнибіденко // Ринок праці та зайнятість населення. – 2008. – № 3. – Режим доступу : http://www.nbu.gov.ua/Soc_Gum/Rpzn/2008_3/08giftpn.pdf.

6. Войналович І.А. Державне замовлення на підготовку фахівців з вищою освітою як засіб формування конкурентоспроможності робочої сили / І.А. Войналович // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/portal/natural/vcpi/TrEV/2012_15/statti/7Voinalo.pdf

7. Мельник С.В. Формування єдиного ринку освітніх послуг як складова реформи вищої освіти в Україні / С.В. Мельник // [Електронний ресурс]. – Режим доступу:

http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/Statp/2010_44/files/ST44_21.pdf

8. Progress in higher education reform across Europe / Ben Jongbloed, Harry de Boer, Jürgen Enders and Jon File. – Center of Higher Education Policy Studies. http://ec.europa.eu/education/higher-education/doc/funding/vol1_en.pdf

9. Левченко О.М. Професіональний потенціал: регуляторні механізми інноваційного розвитку [монографія] / О.М. Левченко. – Кіровоград: КОД, 2009. – 375 с.

References

1. Zakon Ukraïny «Pro formuvannya ta rozmishchennya derzhavnoho zamovlennya na pidhotovku fakhivtsiv, naukovykh, naukovo-pedahohichnykh ta robitnychkykh kadriv, pidvy-shchennya kvalifikatsii ta perepidhotovku kad-riv» vid 20 lystopada 2012 roku №5499-VI. – [Elektronnyÿ resurs]. – Rezhym dostupu: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/5499-17>.

2. Boholib T. M. Vdoskonalennya finansovoho zabezpechennya vyshchoï osvity / T. M. Boholib // Visnyk TDEU. – 2006. – № 3. – S. 76–87.

3. Lyuta O. Finansuvannya zakladiv vyshchoï osvity v Ukraïni / O. Lyuta, N. Pihul' // Ekonomichnyÿ analiz. – 2009. – Vyp. 4. – S. 89–91.

4. Bevk M. Fynansyrovanye vysshe-ho obrazovanyya v Slovenyy : ob"ektivnost' y éffektivnost' / M. Bevk // Unyve-rsyet'skoe upravlye. – 2005. – № 1. – S. 50–68.

5. Hnybidenko I. F. Rynok osvitykh posluh i rynok pratsi: vzayemodiya i vplyv na profesiÿne navchannya ta proforiyentatsiyu naseleण्या Ukraïny [Elektronnyÿ resurs] / I. F. Hnybidenko // Rynok pratsi ta zaÿnya-tist' naseleण्या. – 2008. – № 3. – Rezhym dostupu : http://www.nbu.gov.ua/Soc_Gum/Rpzn/2008_3/08giftpn.pdf.

6. Voÿnalovych I.A. Derzhavne zamovlennya na pidhotovku fakhivtsiv z vyshchoyu osvitoyu yak zasib formuvannya konkurentos-promozhnosti robochoï syly / I.A. Voÿnalo-vych // [Elektronnyÿ resurs]. – Rezhym dos-tupu:

http://www.nbu.gov.ua/portal/natural/vcpi/TPtEV/2012_15/statti/7Voinalo.pdf

7. Mel'nyk S.V. Formuvannya yedynoho rynku osvitynih poslug yak skladova reformy vyshchoї osvity v Ukraїni / S.V. Mel'nyk // [Elektronnyy resurs]. – Rezhym dostupu:

http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/Staftp/2010_44/files/ST44_21.pdf

8. Progress in higher education reform across Europe / Ben Jongbloed, Harry de Boer, Jürgen Enders and Jon File. – Center of Higher Education Policy Studies. http://ec.europa.eu/education/higher-education/doc/funding/vol1_en.pdf

9. Levchenko O.M. Profesional'nyy potentsial: rehulyatorni mekhanizmy innovatsiynoho rozvytku [monohrafiya] / O.M. Levchenko. – Kirovohrad: KOD, 2009. – 375 s.

Ушенко Н. В.

Усовершенствование формирования и размещения государственного заказа в контексте повышения конкурентоспособности выпускников ВУЗов Украины

Обоснованы направления усовершенствования формирования и размещения государственного заказа на подготовку специалистов в ВУЗах Украины в контексте повышения конкурентоспособности выпускников заведений высшего образования. Предложена грантовая система формирования и размещения государственного заказа на подготовку специалистов на конкурсных принципах, которая включает как конкурсный отбор высших учебных заведений – исполнителей государственного заказа, так и конкурсный отбор абитуриентов. Определено, что результирующим критерием для размещения государственного заказа в ВУЗе должен стать уровень трудоустройства, закрепления и карьерного роста выпускников предыдущего периода.

Ключевые слова: государственный заказ, конкурентоспособность, выпускники ВУЗов, конкурсный отбор, трудоустройство

Ushenko N.

State order forming and placing perfection in the context of Ukraine higher education establishments graduating students competitiveness increasing

The ways of state order on training of specialists forming and placing perfection in the context of higher education establishments graduating students competitiveness increasing in Ukraine were grounded. The underback system of forming and placing the state order on training of specialists on competitive principles, which includes both competitive selection higher educational establishments – performers of state order and competitive selection of university entrants, is offered. Certainly, that by a resulting criterion for placing the state order the level of employment, fixing and quarry growth of higher education establishments graduating students of previous period must be considered.

Keywords: state order, competitiveness, higher education establishments graduating students, competitive selection, employment.

Рецензент: Фільштейн Л. М. – доктор економічних наук, професор кафедри «Економіка праці та менеджмент» Кіровоградського національного технічного університету, м. Кіровоград, Україна.

Reviewer: Filshteyn L. – Professor, Ph.D. of Economics, Professor of Labor Economics and Management Kirovograd national technical university, Kirovograd, Ukraine.

e-mail: info@kntu.kr.ua

Стаття подана
30.08.2013 р.

